

Ба 53888

У ПРАСТОРЫ

Э. П. П.
№ 102
Культурнага Беларускага Набору ў Маскве.

М
Л
Д
Д
К



Іл. Барашка.

БССР
Масква
319

~~33304~~

~~52~~

~~52~~

Ба 53 888

ІЛ. БАРАШКА

У ПРАСТОРЫ

П Р О З А

Бел. аддз.
1994 г.

ВЫДАЊНЕ ЦБ МАЛАДНЯКА
МЭНСК—1926

(Б2 4374)

25. 11. 4. 2009

Галоўлітбел № 16434.

2.000 экз.

Менск, 2 друкарня БДВ. Зак. № 2275.

ГІЕРОГЛІФЫ ЯЭЛЯ

Памяці Кастуся Каліноўскага

* * *

Народ стварае песьняроў сваіх, поэтаў, з-пад струн музыкі леры-арфы, што, бы лёгкі подых ветравінья, акорды гукаў льлюць, а часам, рвучы струны, акорды завіяюць у віхор...

Тады народу кажуць: бач, буяніць...

Так дзе-ж адгадку адшукаць таму?

Прычыну дзе знайсці? Прычыну тую, што запаляе пачуцьцё поэты кідаць акорды ў народ, з якога вышаў ён, акорды гучныя—бы гул пяруна, акорды палкія—бы сонца Карфагена жар, акорды „я“ свайго—цямней за вір, сьвятлей за лятуценьні, гульлівыя акорды—лягчэй за лёгкі подых ветравінья, страйней за стан дзяўчынін...

* * *

Зусім нядаўна ў Эгіпце былі праведзены раскопкі. Раскопана была адна з аколц. І гіерогліфы старыя на плітках цагляных там знойдзены былі. У даўнія часы, калі ўвесь сьвет ня мог літарамі жыцьцё адбіць, ён маляваў усё тое, вакол сябе што бачыў, адчуваў... Былі і ў час той даўні песьняры, поэты. Яны тварылі тым завостраным кіёчкам, што мог выскрэбаць скрэбіны на гліне сьвежай.

Уводзіны ўсё гэта. Кажу пра гэта я таму, што выкласьці на роднай мове мне і вам жадаю адну з тых плітак цагляных, напісана была што адным з рабоў—поэтам рытмаў і жыцьця, дзе сонца ў голаў проста паліць—у Эгіпце. Поэта той быў такі, што ў скрэбіны на гліне ўклаў і рытм, і зьмест—жыцьцё, і вобраз—лятуцені...

Чытайце:

* * *

Я раб Яэль. Нявольнік я, засуджан я на сьмерці кару. І заўтра мне не сузіраць тых дзён, што ўчора бачыў,—калі сталёваю стамескай я надпіс высякаў на фараонавай грабніцы. Не сузіраць мне тысячаў маіх братоў, што глыбы каменя на калясьніцах возяць і піраміды стромкія, палацы фараонаў будуюць што... Не сузіраць мне той дзяўчыны Аллы, што тут, дзе я жыву, живе. Хаця-ж і вінен я, але судзьдзя-ж ня я і не народ мой рабскі, якому я ня здрадзіў. Хай ня вініць мяне народ, яму я апраўданьне гэта пакідаю, бо чысты я, бы ліст лотоса...

* * *

Было вось гэта так: У царстве фараона жывем мы ўсе. І ўсе працуем—наша доля. І дзень дзевяты быў на ўсходзе поўналунья. І загадалі нам старэйшыны закончыць тэй палац, што сыну ён свайму аддаць быў мусіў—у дзень павышэньня сына на стан вярхоўнага

жраца. І ў дзень дзевяты той ня скончана будыніна была, бо фрэскі расьпісаць пры ўходзе ня здолелі закончыць мы...

Загад атрыман быў: нявольнікаў па выбару старэйшын у Ніла хвалі ўкінуць найхутчэй.

А нас, нявольнікаў, народу цёмнага, было ўсіх цьма... І мы, пачуўшы аб загадзе, паўсталі ў абурэньні за лёс братоў сваіх.

Народ кахаў мяне за песьні волі, прароцтва лепшых дзён, народ! ты і цяпер мяне кахаеш?! Ня здрадзіў я! Бясьсільны рэзчык я, Яэль, абраны быў правадыром паўстаньня. І разбурылі мы адзін з прытвораў багамольні, што скрашвала пагост грабніцы фараона. Народ напаў на варту фараона, і хвалі Нілу праглынулі іх, замест прызначаных ахвяр... А я, Яэль нікчэмны, з сваймі змаганцамі на ўзвышшы сярод гор паяў аб нашай першай перамозе, да новых заклікаў народ. А фараон, дазнаўшы ўсё, начальнікам дружыны другі аддаў загад:—на ўсходзе сонца, на сьвітаньні накіраваць свае дружыны, узяць жывым правадыра Яэля. Утомлены, замораны народ наш—раб у момант гэты, нарадай парашыўшы, ішоў у горад фараона—разбурыць, мэтаю было.

Праз рэчкі брод праходзіў сьмела наш нявольніцкі народ, стрымаўшы плынь яе заставай. Дружына фараона разбурыла заставу, і нільскае вады струмень хлынуў паверх галоў атрадаў рабскіх нашых. І ўзброены каменьнямі дый кіркамі народ патоплен быў...

А я... пасьпеў з народу жменяй ля сьцен палацу апынуцца, расьсекшы горду строму Ніла сваёю песьняй і надзеяй...

Абкружаны былі мы ўсе. Між імі й намі бойка... І палон. Крывёю пунсавелі мясьціны каменя, было дзе наша палкае змаганьне. А я...

* * *

— Цябе як зваць?

— Яэль!

— Пашто ты здрадзіў фараону і ўзьняў народ супроць яго?

— За крыўду тую, што церпім век мы ўсе!

— За крыўду?

— Так, за яе, бо праўды фараона не ўглядаем мы,—адказваў я суду, узьняўшы голаў к верху.

Прысуд абвешчан быў судом старэйшын:

— Пад гул літаўр, нявольніка Яэля, на плошчы Ліка, перад народамі ўсім, бо з мэтаю паказы, аддаць ў пажыву крокодзілу, што з найсьвяцейшых першым у Эгіпце. Сьвяты наш кракадзіл-оракул пацьвердзіў гэты прысуд справядлівы, і адмяніць яго ня можа нават наш усемагутны фараон, зямлі эгіпэцкай ўладар.

* * *

І заўтра мне не сузіраць тых дзён... Не сузіраць маіх браточкаў... Не сузіраць дзяўчыны Аллы той... Народ! табе ня здрадзіў я...

* * *

Народ стварає песьняроў сваіх, поэтаў, з-пад струн свае музыкі леры-арфы што, бы лёгкі подых ветравіньня, акорды гукаў льлюць, а часам струны, рвучы акорды у віхор завіяюць...

Тады народу кажуць: бач, буяніць...

ПЯТЫ ГОД

I

Пяты год. Рэволюцыя.

Абарваліся ланцугі людзкага цярпеньня. Чакаць далей няма магчымасьці... Рэволюцыя патрэбна. Стогне рабочы, енчыць селянін. А пан-памешчык, а пан-фабрыкант рагочуць... Яны жывуць... Для іх жыцьцё... Для іх мільёны замурзаных рабочых, мільёны сярмяжных сялян...

Цягнеце лямку... І ні-ні... ані духу... калі чуць што... дык сіла ў нас—гэта капіталістыя.

А асілак-рабочы: Досыць пакуты... Досыць цягнуць абрыдлую лямку, ня бачачы сьвету! Досыць пракляцьцяў з-пад цішка,—паўстань пракляцьцем катаваны!

А селянін: Скідайце ярмо панскага прымусу! Толькі той гаспадар—хто працуе!..

Паўстань, мужык! Паўстань, хто з голаду век пух! Досыць! Прэч паноў! Мы самі стаць павінны гаспадарамі!

І пранесьліся гэтыя галасы. І забурліў розум у мільёнах мужычых і работніцкіх галоў!

Да волі пачаў клікаць другія дзесяткі, соткі мільёнаў, рваць ланцугі заклікаў!

І абарваліся пугы царпеньня. Наступіў пяты год. Прышла, пранеслася, пракацілася з кута ў кут навальніцай рэволюцыя... Першая Расійская Рэволюцыя.

II

Менск гарыць... Але не пажарам. Ня Менск гарыць, а тысячы пролетарскіх розумаў Менску... Гараць надзеяй скінуць агіднае царскае правіцельства, правіцельства жандараў, паноў, чыноўнікаў...

Прэч самадзяржаўе!

Прэч цара!

Прэч дзяржаўную думу!

Няхай жыве Рэволюцыя!

Няхай жыве Рэспубліка!..—нясуцца воклікі пролетарыяту ўсё гучней і гучней... Падступаюць пад горлы царскіх чыноўнікаў гэтыя словы,—чуюць яны, што задушыць іх могуць, і прымаюць „належныя крокі“... Ня крокі, праўда, а бізун...

І ўсё мацней і мацней б'е, усё глыбей урэзваецца нагайка жандара ў сьпіны рабочых.

Стогне Менскі пролетарыят... Яго словы чуе Барысаў, Бабруйск, Магілёў, Віцебск і ў адказ паўстаюць. І там бізун, і там стогны...

цэлы пяты год... Але ня стогны пакорныя, ня стогны прыдушанага, а стогны паўстаўшага, азьвярэўшага, толькі стогнучага ад болі...

Ня стогны пакор'я чуюцца, а стогны болю... Праз рэвалюцыю да лепшае будучыны— мэта ўсяго прыгнечанага пролетарыяту. Змагацца ёсьць за што, значыць, хоць і чуеш сьвіст нагайкі—змагайся! І змагаліся цэлы год... Урэшце, нагайка сталася вінтоўкай і халодным вострым штыку, і пранырай куляй давай пранізваць пролетарыят. А ён яшчэ больш азьвярэў, стаў непакорным... і чутны, і відны былі:

Стачкі, забастоўкі, маніфэстацыі...

Арышты, расстрэлы, шыбельніцы...

Як першае, так і другое—адказы. Першае—адказ пролетарыяту капіталістам, другое—наадварот.

III

Кастрычнік.

Канцылярыя менскага губарнатара. Губарнатарам—гэнэрал Курлоў. Снуюць шпігі, прыслухоўваюцца да кожнага слова рабочых і дакладваюць „па начальству“.

Вар'яцеюць чыноўнікі, са скуры лезуць... чуюць над горадам пах гары...

Стрыколіць апарат на тэлеграфе. Нэрвова выбівае:

.....

гэта значыць:

ПЕТЕРБУРГ из МИНСКА.

Департамент Полиции.

Брестская забастовала. Ожидается забастовка Роменской. Все типографии Минске прекратили работу, кроме губернской, которая охраняется. Ожидается всеобщая забастовка и учебных заведений. Классическая гимназия и коммерческое объявили уничтожение самодержавия.

Губернатор Курлов.

І праўдзяцца словы тэлеграмы... зноў стрыколіць апарат. Нэрвова выбівае:

ПЕТЕРБУРГ из МИНСКА.

Управляющему Министерством Внутренних Дел.

Полная забастовка. Объявляю Минск военном положении. Слабости гарнизона телеграфировал. Все уезды объяты беспорядками. Войск почти нет. Необходимо усиление войск полком регулярной каваллерии. Митинге Барановичах солдаты сорвали погоны генерала Артем'ева, побили его.

Губернатор Курлов.

Побач з: „Полная забастовка. Все уезды об'яты беспорядками“ пра „пагоны, сарванья на мітыngu“...

Недарма рэволюцыя, а з-за яе губарнатарская трасца...

IV

18 кастрычніка.

Памятны дзень...

І самы звычайны асенні дзень...

У горадзе рэволюцыя...

А чуткі даўно насіліся, што 18 кастрычніка ў Менску рэволюцыя...

Мікола Рэўчык прыехаў у Менск на зароботкі. Працуе на фабрыцы. Ну й цікавы-ж ён чалавек!

Чуе ад рабочых:

— Рэволюцыя.

І сам: раз рэволюцыя, дык рэволюцыя. Даўно ён ужо чуў пра рэволюцыю, даўно ён, яшчэ ў вёсцы, лічыў сябе рэволюцыянэрам, аднак, ніхто ня верыў гэтаму.

Рэўчык аставаўся ў няпрымецьці.

Толькі калі прыехаў у Менск, — ён тут разгортвае сваю рэволюцыйную дзейнасць.

Працуе ён у „дэпо“, у чыгуначнай майстэрні — малатабойцам, год з пяць, і тут робіцца гэроем рэволюцыі.

Шумны гэты 1905 год. Будзіць ён пачуцьцё сотак тых, якія адчуваюць сябе рэволюцыянэрамі.

Абудзіў ён і пачуцьцё Рэўчыка.

Сходкі, мітынгі амаль штодня зрабілі на яго ўплыў, выгартавалі рэволюцыянера.

На плошчы натаўп.

Натаўп з адзінай марай... стварыць рэволюцыю!

Гойсаюць разьезды коньніцы... стрымліваюць рэволюцыю...

— Не задушыць вам яе!—з натаўпу статны рабочы-чыгуначнік адказвае моцна, працяжна.

Словы знашлі сабе водклік у натаўпе.

— Ня стрымаць рэволюцыі!

— Няхай жыве Рэспубліка!

У натаўпе пранёсься шум. Гэта пачалі супакойваць—адчыняўся мітынг.

— Цішэй, цішэй, таварышы!—праносіцца вокліч у натаўпе.

Раптам над галовамі выстыркаецца фігура рабочага. Па твары й адзежы пазнаць можна мэталістага Рэўчыка.

— Таварышы!—кідае ў натаўп. — Сёньня сабраліся мы тут, вы, мабыць, ведаеце, чаго? Мы вас апавясьцілі. Цар выдаў маніфэст, які ад нас трымаюць у сакрэце! Нам патрэбна ведаць яго, каб надалей знаць, як змагацца. Мы патрабуем яго апавяшчэньня!

Мы катэгорычна протэстуем супроць арышту ні ў чым нявінных нашых таварышоў, якія знаходзяцца ў турме. Мы патрабуем іх вызваленьня!

— Патрабуем вызвалення!— пранеслася ў натаўпе і адгукнулася водгульлем.

— Помста тыранам!

— Прэч самадзяржаўе!— не супакойваўся натаўп.

Нехта выстраліў...

Стоячыя ля прамоўцы—Рэўчыка—шэрагі рабочых хістануліся ў бакі.

Куля коннага жандара нацэліла ў твар Рэўчыка. Ён хістануўся наўзьніч, яго падхапілі...

— Першая ахвяра рэволюцыі,—ціха прагаварыў нейкі стары барадаты рабочы.

Першая ахвяра зрабіла на натаўп уплыў.

Гучна неслася:

Вы жертвою пали...

В борьбе роковой...

А натаўп, абкружаны коннай поліцыяй, нярухома стаяў ля дому губарнатара, патрабуючы вызвалення арыштаваных рэволюцыянераў і апавяшчэння маніфэсту.

Адчувалася духота, сьпякота, чакалі губарнатара.

А ў канцылярыі губарнатара дыктаваў:

Полная забастовка.

Двухтысячная толпа осаждает мой дом, требуя освобождения арестованных. Ожидаю распоряжений.

Губернатор Курлов.

Пачалося 18 кастрычніка...

V

Губарнатар дачакаўся распараджэньня па тэлеграфе: „*Манифеста—не аб'являть, арэстованных—не выпускаць*“. Кортка ды ясна...

А натаўп стаіць, бы сыцяна.

Урачыста-жаласьліва нясуцца ў паветра словы:

Слезамі залит мир безбрежный,
Вся наша жизнь—тяжелый труд...

І жаласьлівае мяняецца, мяняецца на пагрозу, суровую пагрозу:

Но день настанет неизбежный,
Неумолимый грозный суд...

На балькон губарнатарскага дому вышаў адзін з чыноўнікаў.

— Нарэшце!—нехта выказаў сваю думку ўслух.

А чыноўнік:

— Господа! Все, все идите на площадь Виленского вокзала... там будет... об'явлен... ваши требования... там... удовлетворены!...— і зьнік.

Натаўп рынуўся ісьці. Шэрагі колён павялічваюцца. Вырасьлі ў мора людзкіх галоў.

Натое рэ-во-лю-цы-я!!!

Вунь павярнулі з плошчы на Турэмную... вунь першыя шэрагі натаўпу праходзяць ужо каля турмы.

Вакол турмы, крамя белых мураваных сьцен—жывы плот: гэта конная поліцыя сьце-ражэ турму з соткамі закутых у ланцугі лю-

дзеі, адданных барацьбітоў за справу рэволюцыі...

Праходзіць натаўп каля турмы, а з-за сьцен, з вокан глядзяць соткі запалых, але палымнеючых адвагай, вачэй. У вадказ на сьпевы натаўпу адказваюць, уздымаючым пачуцьцё змагальнікаў, моцным: Урааа!..

Заёрзаліся коні поліцэйскіх на месцы... глыбей уеліся цуглі...

Вось-вось кінуцца гатовы на натаўп, гойсаць па людзях. Але спакойна прашло... Натаўп ішоў далей і далей, адны шэрагі зьмяняліся на другія, падобныя на першыя. Натаўп урачыста ішоў да Віленскага вакзалу, убіраючы ў сябе соткі, тысячы адзінак—рос...

Нешта будзе!—кожны разважаў.

Але ішлі.

Вось і „плошча каля Віленскага вакзалу“. Дзесяць тысяч—адно цэлае. Зноў чакаюць... губарнатара. Мітынгуюць. Усклікі не супакойваюцца.

Чырванеюць сьцягі. Прамоўцы ўлазяць на зэдлік, кінуць натаўпу дзесяць—сто слоў і мяняюцца адзін другім.

А натаўп стаіць, а натаўп чакае...

VI

Гаах!—уздрыганула зямля.

Гаах!—адгукнулася ў паветры.

— Плі! плі-плі!..—чутна каманда казакоў.

— Плі!—чутно было некаторым з натаўпу,

блізка стаячым, а рэшта — большасьць пачула залп з пяцісот, а мо' і болей, сталёвых стрэль- бін, моцна прыціснутых да плеч „вернага ка- зацтва“.

Першы залп — угару. Дымам акутала на- таўп. Калі пачуліся стрэлы, калі акутаў па- ветра над натаўпам дым ад першага залпу, натаўп быццам адзервянеў, адзін да другога прыціснуліся ў адно цэлае і так чакалі... дру- гога... залпу.

— Плі! — пачулася. Але ня ўгору, а ніжэй крыху — проста па натаўпу, па людзях.

Быццам сьцятыя касой, пачалі класьціся на вільготную ад асеньніх дажджоў зямлю першыя дзесяткі забітых.

Пачулася жаласьлівае: „*Ра-атуйце-е*“.

А каля ўсходаў у памяшканьне вакзалу не змаўкае:

В бой роковой мы вступили с врагами,
Нас еще судьбы безвестные ждут...

І ў адказ на залпы адказваюць біцьцём каменямі шыв у вокнах вакзалу.

А „вернае казацтва“ наступае бязупынна, крок за крокам адыходзіць натаўп, памянша- ецца ў ліку, зьнікае з плошчы, пакідаючы ахвяры...

Вось ужо казакі ідуць па людзях, па стог- нучай зямлі...

Стрэлы не змаўкаюць, сьпеваў няма.

Натаўп зьнік. Толькі цэлая плошча ўкла- дзена ахвярамі...

VII

Вечар. Дзевятая гадзіна. Кватэра губарнатара. Званок. Лёкай адчыніў дзьверы. Увашоў закутаны ў дажджавы плашч высокі статны мужчына.

— Губернатор где?—запытаўся.

— У габінэце.

Мужчына вяртлява выпутаўся з плашча.

Лёкай пазнаў менскага поліцэймайстара Норава.

— Далажэце, што Нораў,—кінуў барадатаму лёкаю і сам сеў у гасьцінай.

— Войдите,—пачуўся грубы голас губарнатара.

— Я с докладом,—цокаючы шпорамі, вітаўся Нораў з Курловым.

— Казаки помогли. А революционное движение растет. Мои люди подсчитывали, толпа была—десятитысячная. Получил письмо о готовящемся на меня покушении, теперь в городе все спокойно. Что завтра будет—пока не знаю.

— Завтра?!—Стрелять! Революцию задушим... крамолу сотрем с лица Русской земли. Стрелять! Войска же в Минске хватают!

— Задушим!—вырвалася ў губарнатара, аддалося рэхам па пакоі, і патанула ў мяккай мэблі...

Б Я Д А

Бяда, як дуда .
Пачне дуць,—
Аж сьлёзы набягуць.
(Нар. прыслоўе)

I

— Мамка, мамачка! чаму таты дагэтуль у хаце няма? а? мамка? чаму?—пытаў, лежачы ў ложку, хлопчук з блакітнымі вочкамі, з сьлязінкамі на іх.

Зваць хлопчыка—Ігналя, а матка, высокая, худашчавая кабеціна, трымаючы на руках маленькае дзіцянё, ня ведала, што й адказаць. Яна раней за Ігналю разважала, перадумвала... „Дзе Якім? Што сталася з ім? Як пашоў на фабрыку зранку, так і запрапасьціўся“.

Чула яна сёньня нейкія стрэлы, чула слова для яе мала зразумелае: ні-то—рэлюцыя, ні-то—рэволюцыя, але што-ж з таго? Жывучы ля самага Камароўскага балота, шмат чаго ведаць ня зможаш. Ды прытым няпісьменнаю была, а муж—як прыдзе да хаты, дык пра справы хатнія пагутарыць трэба, пра хлеб, які заўтра есьці будуць—дзе там весьці гутаркі пра рэволюцыю, політыку разводзіць...

— Таты, пытаеш, чаму няма?—у раздумьні, запытаньнем на запытаньне пачала

8888559

весьці гутарку з Ігналем.—Прыдзе, дзетачка! Тата прыдзе!.. А ты сьпі,—і, сеўшы на ложка каля Ігналі, матка пачала калыханку...

Мітусілася ў вочах Агаце, што Якім прышоў да хаты, штодзенную гутарку весьці пачаў пра запасы на зіму, пра адзеньне... Чамусьці ўспомніліся ёй тыя дзянькі, калі жыла яна ў вёсцы дзяўчынкай, з якой радасьцю яна выходзіла замуж за любімага ёю працавітага Якіма... як жыць пачыналі, як яны пераехалі ў горад на заробокі... Якім паступае на фабрыку... ну й ляціць час... мінула ўжо столькі год з тых часоў, колькі год Ігналю...

II

Змораная хатняй працай за дзень Агата ўздрамнула.

Нехта пастукаў у дзьверы.

Чулая Агата быццам і чакала гэтага часу. Рванулася з ложка, выскачыла ў сенцы.

— Хто ідзе?—запытала.

— Я...—з-за дзьвярэй пачуўся працяжны голас Якіма.

— Ты, Якім?!

— Я...—зноў пачулася і змоўкла.

Агата адчыніла дзьверы.

Адчыніўшы, угледзела седзячага на мокрым ад асеньняга дажджу ганку Якіма.

— Ну, ідзі ў хату!

Адказам на гэта было працяжнае—„Ня маю сілы“...

Агата спужалася. Узяла пад пахі. Натужылася. Падняла... увяла. Паклала на ложка. Якім быў бляды, дрыжэў, бы ліст асіны; нейкі срабрыста-жоўты адценак на твары яго быў.

— Я ранены. Во дзюрка. Пагледзь...— ледзь-ледзь прагаварыў Якім. Узяў руку Агаты, прыклаў да грудзей.

— Але нічога. Да хаты я неяк прышоў. Іншыя дык сьмерць сустрэлі. А я, як пачуў нешта цёплае—кроў з пляча, наўцекі кінуўся. Да гэтага амаль што часу ў памыйнай яме сядзеў. Каля мяне сядзеў нейкі хлапец... кроў цякла па твары яго... у галаву, значыць, нацэлілі... пасядзеў... і сканаў...

Якім, адкінуўшы голаў, высулупіў язык. Відаць было, што справа сур'ёзная.

Агата з заплаканымі вачмі спаліла жмут суровых нітак і попелам з-пад іх пакрыла ўзарванае куляй месца. Крыві было мала чамусьці. Пачуцьцё пакінула Якіма. Прабудзіўся і ігналя. Ubачыўшы каля сябе бацьку, прывычна за нос цягаць пачаў. Але што гэта? Бацька не бярэ ў абдымкі Ігналю, не цалуе, як звычайна. Зьдзіўлены Ігналя яшчэ больш пачаў тузаць бацьку.

— Тата, татацка, ты сьпіс, тата!—не супакойваўся Ігналя.

III

Ці чуласьць дзіцяці, ці блізкасьць сьмерці, ахвота выказаць усё, што здарылася, абудзіла Якіма. Ён прагнуўся.

— Дай вады!—абдымаючы Ёгналю, Якім да Агаты зьвярнуўся.

Напіўся.

— ... А я, як толькі зьвечарэла, з гэтай памыйніцы вылез... стрэлы ўжо змоўклі былі... толькі на вуліцах казакі ды вураднікі на конях гойсаюць... Памаленьку і да хаты дабраўся...

Ёгналя ўпярышыню чуў такую гутарку; новай для яго яна была, а Якім працягваў:

— Пашоў я зранку на фабрыку... прыходжу... стаіць фабрыка... дый рабочыя на дварэ. „Хадзем, кажуць, рэволюцыю рабіць“— узялі ды пашлі... Выходзім з брамы, аж два жандары ня пушчаць... мы ў браму, а яны з коньмі на нас... падскочыў нехта з рабочых... як рвануў за нагу аднаго, дык з каня звалаклі... Другі плёткай адбівацца пачаў... раз па сьпіне мне як ахне!.. Эх! думаю, не дажджэш біць мяне... схпіў за нагу, звалок з каня... а ён... падла, выхапіў рэвольвэр дывяк стрэліць... так Пётру Будзька проста ў галау... І пашлі мы на Саборную, адтуль... каля турмы... на Віленскі вакзал... а там...

Зноў змоўк Якім, заместа слоў—хрыпота вырвалася.

Ноч атуліла горад. Прыціхла ўсё. Толькі ў такіх хатах, як хата Якіма, гарэлі газьнічкі, чуліся стогны, енкі, лямант.

Недзе закукурэчыў певень. А на гарадзкой
вежы прабіла: раз... два... тры...

Якім сканаў. Асталіся пры нічым Агата,
шасцігадовы Ігналя ды малое дзіцянё.

Што-ж, на белым сьвеце і такія неяк жы-
вуць, перабіваюцца ..



Праімчыцца бура, сарве з кучаравай бярозы лісьцік, закружыць яго ў плынь ветравіння, аднясе далёка, далёка... а там кіне вобзем, прысыпе жвірам... І так зноў, новы лісьцік, за лісьцікам яшчэ лісьцік, а калі падыходзіць шэрая восень, аголіць бярозку вецер, і толькі абвіслыя галінкі журбуюць пра загубленыя лісьцікі. А на весну, адзяючыся зноў, гэтыя галінкі ад радасьці пачынаюць плакаць... Тады ў народзе чутно: хадзем піць бярозавы сок...

ЛІПНЁВЫЯ ДНІ

Хіба-ж гэта калі забудзецца...
(А. Вольны. „Міколка“)

* * *

Яшчэ напярэдадні насіліся па Менску чуткі:

„Бальшавікі хутка прыдуць“.

„Бальшавікі ўжо ў Барысаве“.

„Бальшавікі ідуць на Менск“.

А ў пацьверджаньне гэтых чутак, у пацьверджаньне іх праўдзівасьці жыхар бачыў, як белапольскае войска і ўстановы сьпешна выяжджалі з Менску—эвакуаваліся.

* * *

Мёртвы горад. На вуліцах ані чалавека. Усе жыхары пахаваліся па сцяпах, пазапіраліся ў кватэрах, чакаюць рашучага моманту.

Калі ўжо прыдуць бальшавікі—у думках працоўнай часткі гораду.

Калі ўжо мінецца гэтае ліхалецьце, зьдзекі, калі пачуем на вуліцах гукі пролетарскага гімну—у кожнага з іх у думках.

А на вакзале апошні цягнік. Гэта ад'яжджае „вяльможнае панства“. Лятуць у вагоны скрынкі, клумкі. Ціскаюцца „пань“, „пані“, „паненкі“.

— Кеды едзем? Ох, жэбы тылькі большэвіцы нас не окрэнжылі, ой, матка боска, зьмілуйсе

над намі,—нэрвуецца пані, стоячы на пляц-форме ля вагону.

— Вы до Познані?—пытаецца пан у белым саламяным капэлюшы ў сваёй суседкі.

— Не, я до Волковыску,—адказвае.

Саламяны капэлюш здзіўлена выстыркае вочы...

— До Волковыску? перапытвае, а ў думках ён разважае.

— Паеду ў Познань, гэта „крыху“ далей за Ваўкавыск. Чым далей, тым лепей. А то зноў прыдзеца ў апошніх портках уцякаць ад бальшавіцкай заразы. І, успомніўшы пра бальшавікоў, ён нэрвова ўскочыў з месца, глянуў раней у вакно, а потым на сваіх падарожнікаў, уздыхнуў і націскам на кожным слове здаволена адчыкрыжыў:

— О, псякрэв, большэвіцы...

Што гэтым хацеў сказаць у тую хвіліну пан у саламяным капэлюшы нямаведама, толькі сказаўшы—сплюнуў...

Другі званок на станцыі быў заглушаны гулам, які пранёсся над горадам.

Г-г-г-гу-у-у!—пранеслася і водгульлем адгукнулася...

Гэта быў першы гарматны стрэл з бранявога бальшавіцкага цягніка, які першы сваім стрэлам знаць гораду даў, што—мы, бальшавікі, ідзём.

Цягнік, перапоўнены ўцякаючым „панствам“, крануўся з месца, не чакаючы трэцяга званка.

Гэта на вакзале, а ў цэнтры:

— Янэк, давай тваю стрэльбу... О так, так... падкладай тутэй...- цо тутэй за магазын?.. побач шылдэн... мувіш, вшыстко рувно... а цо... загармайстр?.. я юж.. одэрвал...

Гэта грабежніцтва. Польскія жаўнеры ламаюць крамы з мэтай знайсці пажыву.

Вінтоўка зрабіла сваю справу і тут. Узятая на перавес, сталася яна ў руках жаўнераў ломам.

Зазьвінела. Гэта крышыцца вітрыннае шкло. Адзін за адным лезуць жаўнеры ў магазын праз акно і праз некалькі хвілін вылазяць тым-жа ходам, ракачком... з набітымі кішэнямі.

У ваднаго з іх у руцэ насыценны загарак. Пашто ўзяў ён яго? Адказаць-бы ня змог. Толькі, вылезшы з акна, ён зразумеў, што непатрэбна загарак яму. Шпульнуў на сярэдзіну вуліцы... Калёсікі, спрунжынкi, аправа—усё разьляцелася пылам...

А тут-жа побач „Малочны гандаль“... Зазьвінела шкло. Варвалася жаўнераў шэсьць у магазын. На паліцах—галяндэрскі сыр. Пачалі хапаць. Кожны па некалькі галовак. Вынеслі на вуліцу, пачалі прадаваць гарадзкой галоце. З якім асьцярвяненьнем лаяліся жаўнеры, калі пры прадажы ўгледзелі, што некаторыя з галовак сыру аказаліся дравянымі формамі для выстаўкі ў вітрыну...

Скончыўшы „сваю справу“ ў адным магазыне, жаўнеры пачынаюць шукаць новага, „цэлага“ магазыну з той-жа мэтай — мэтай грабежніцтва.

Альбо яшчэ абразок: Едзе вярхом на кані польскі жаўнер, перад ім досыць значная скрыня з папіросамі. Едзе, бярэ прыгаршчу папірос дый сее іх па вуліцы наотмаш. Забаўляецца...

І гэта ўсё ў той дзень можна ўгледзець было на кожным кроку...

* * *

• 10 ліпеня.

Палякі яшчэ ў Менску.

Шугае полымя пажараў.

Гарыць вакзал. Гарыць Серабранка, Залатая Горка, Камароўка, Пярэспа, Людамант, Кальварыя.

Гарыць і цэнтр гораду.

У горадзе сьпякота.

Паветра перапоўнена пахам гары.

Духота.

А стрэлы не змаўкаюць.

Цэлы дзень гручыць-дрыжыць зямля ад іх...

Надыходзіць вечар, ноч. Але ніводзін жыхар ня сьпіць. Пажары ва ўсіх куткох гораду. Яны асьвятляюць начную цемру над горадам. А шмат іх. Куды вокам ні кінь. Усюды.

Плачуць маткі, дрыжаць дзеткі. А моладзь рыхтуецца. Рыхтуецца да бойкі з палякамі.

Вунь купа хлапцоў прымацоўвае на даху дома кулямёт. Гэта ён, калі патрэбна будзе, застрыколіць то працяжна, то нэравов—та-та та-та-та...

Надыходзіць раніца. Перастрэлка ўжо ў горадзе чутна.

Бальшавікі на Пярэсьпе.

Палякі ў акопах.

Атака.

Палякі ўцякаюць па чыстым полі.

Бягуць да рэчкі.

Кідаюцца.

Ужо бальшавіцкае „ўра“ чуць на аколічных вуліцах Менску.

Палякі кідаюцца ў Сьвіслач, хто плыве, хто ідзе.

Бальшавікі па пятах.

Адстрэльваюцца.

Зноў атака.

Паветра прарэзвае польская шрапнэль.

Кучка чырвонаармейцаў зьнікае ў пылу, паднятым шрапнэльлю.

Іншыя наступаюць. Лязгочыць кулямёт.

Сьвіст куль.

Гам.

З боку гораду дым.

Пажар навокал.

Месца ўжо тое, адкуль наступалі чырвонаармейскія часткі,—далёка.

„Паны“ ўцякаюць.

Частка гораду ўжо ў руках бальшавікоў



Вакзалы ў палякоў.

Узрыў...

Гэта палякі ўзрывалі Серабранскі мост.

Хмары пылу над горадам.

Па вуліцах лётаюць з вінтоўкамі партызаны. Нарэшце гутарку весьці пачаў з палякамі бальшавіцкі бранявік. Сваймі сталёвымі словамі ён прымушае палякаў замоўкнуць і на вакзалах. Палякі адступілі, падпаліўшы „пакгаўзы“¹⁾. Сьмярдзіць гаручае амэрыканскае сала, сьмярдзіць шаўро, хром, пшаніца, грэцкія крупы, кава, цукер... Блізка падыйсьці нельга.

Палякаў у горадзе няма.

Дзе-ні-дзе ўглядаеш чырвонаармейца.

— А, здрава мы ім, маць іх растакую, усыпалі,—адказвае запалены чырвонаармеец у гутарцы.

А на трэці дзень пераехаў з Смаленску Рэволюцыйны Камітэт.

Менск ажыў.

1) Чыгуначныя склады.

ЛЕГЕНДА

Да гадавіны БССР.

Вось сёння мне
ўсплыла на памяць
легенда старая, што я калісьці у народзе чуў.

А слухаў я яе з запалам пачуцця,
канца я не чакаў яе...

Я ёй аддаўся быў увесь
і разважаў
пасвойму я аб ёй.

Яе я прыраўняў да нас, да Беларусі,—
і вышла, што старая фінікійская
легенда

яшчэ і сёння сымбольш мае свой
ў жыцці народаў сьвету ўсяго.

Так слухайце-ж яе!

І жыў,

— даўным-даўно вась гэта была,—
на ўсходзе поўдня цар Аллон.

Меў царства моцнае сваё.

Народ у паслухмянстве быў...

А цар крывёю жыў народу.

Штодня зьядаў ён сем

з свайго народу ціхага асоб,

— бо сем галоў ён меў...

У царстве тым асілак жыў—

каваль звычайны, просты, грубы...

адбіць ў народа гэты хвартух—сьцяг пакуты.

І быў ён адабраны...

Але патрабаваў яго народ
у цара

назад і дабіваўся

сваёй крывёй і целам, і імкненьнем...

А цар схаваў яго.

І даў быў новы сьцяг,
заместа зрэб'я—аксаміт;
крыві заместа—золота на ім..

Народ ня ўзяў яго...

Народ змагаўся ўжо з каронай, тронам
і дзяржаваю Аллона...

Гады-ж ішлі, ішлі вякі,
тысячалецьці йшлі..

Народ змагаўся...

І скінулі агіднага Аллона.

І кавалі—народ—узялі ўладу.

І тое, што ўвабрана пры цары у золата было
—разапранулі.

І хвартух з зрэб'я ў крыві кавальскай
сягонешні
угледзеў
сьвет...

Эмблемай вольнасьці

сягонья

астаўся хвартух кавалёвы той,

што быў эмблемаю змаганья і пакуты пры
цары...

І вырас той народ.

І сьвет вялікі быў.

І падзяліў народ
чырвоны хвартух той на дробныя ка-
валкі, раздаўшы сьвету усяму.

Дастаўся й нам,
народу Кавалёў і Працы,
кавалак хвартуху таго.

З пашанай узялі яго мы
і літары чатыры вывелі на ім:

— *Б. С. С. Р.*

Гараць яны на чырвані сьцягу
і полымем сваім
яны нам асьвятляюць
цяжкі той шлях,
вядзе што

— *Да Ўсясьветнае Комуны.*

ПРУЗЫНА—ЛЕНІНКА

— Ну колькі-б на выгляд можна было даць ёй гадоў?

— Дваццаць два, ня менш!

— Хоць не на многа, але памыліліся. Ёй усяго толькі дваццаць, нядаўна дзяўчынкай была, ведаю я яе ўжо год з дзевяць. У адзінаццаць год працаваць пачала. На маіх вачох вырасла, вунь якой стала!—здаволена ўхмыляўся стары рабочы, адказваючы ў гутарцы новаму дырэктару той фабрыкі, на якой працавала Прузына—работніца, дый прытым паказальная.

У гэты час Прузына стаяла паводдаль, ля станка, падхватвала з рук катальшчыка шпулечкі абояў—бандэравала іх.

Прузына—бы машына!

Уся постаць на адным месцы, толькі рукі—шлык, шак, шлык, шак...—схваціць шпульку абояў адной рукой, другой схваціцца за кавалачак паперкі, прывычна макане паперку ў клей, падставіць шпулечку абояў, абкруціць паперкай, прыцісьне, і спрытна кідае ў кіпу...

Так цэлы дзень, так кожны месяц, так амаль што дзевяць год...

„Што варты той, хто не працуе!“—вечна на вуснах Прузыны.

Гэта яе выраз!

— Раз працуеш, дык і ясі, бо маеш поўнае права на гэта,—адказвае яна заўжды рабочым.

Здавальняюцца!

Кахаюць Прузыну ўсе рабочыя і работніцы.
А іх шмат. Больш за сотку...

Часам песня вясёлая прарэзвае паветра, аздабляе прыгожасьцю сваіх пераходаў верхні паверх фабрыкі.

Гэта пяе Прузына, у тахт, пад гул машын выводзіць:

Крокам разьмераным,
Цьвёрдым, увераным
Бліжэй і бліжэй
Да Комуны!..

І калі песню гэтую пяе яна, дык першыя тры радкі пяюць, працуючы побач з ёй, усе яе таварышкі, а „Да Комуны!..“ прыпадае на яе долю пяць.

І чысты, чысты, нібы трэль салаўя, поўны гармоніі, льецца голас Прузыны.

Словы „Да Комуны!..“ пяе Прузына з нейкім унутраным падняцьцем усяго самага, дарагога, якое толькі ёсьць у яе, пачуцьця...

Пачынае з нізкіх нот, сэкундальна ўзвышае, цягне высокую ноту на месцы—...му... абрывае, нібы струны на гуслях, свой мілагучны, мэлёдычны голас, і крыху ніжэйшай

нотай канчае працяжна...ны... і раптам, нібы
зьнянацку для сябе самой, абрывае...

„Да Комуны!“—гэта лёзунг Прузыны, гэта
яе ідэал, гэта пункт, да якога яна імкнецца!

Бо:

Прузына—Ленінка,

Прузына—комсамолка.

.
.

„ЛАЙДАЧКА“

I

— Адно табе кажу, у ячэйку ня сьмей ісьці! Ячэйкі, касамол у галаве! Камунія, трасца тваёй матары, спадабалася... І падумаць сабе толькі, дзяўчаты як дзяўчаты, і пагуляюць сабе на вячорках, і пражу прадуюць і касамол не ў галаве ім, ліха цябе вазьмі, а ты — у ячэйку, тата, пусьці! Сход, падумаеш, галадранцы зьбіраюцца, і яна ў іх кола лезе... Не дажджэш, покуль камуністкай станеш... Я гэты дур табе з галавы выведу... Дзяўчына, расьцьвіла, бы макауцьвет, і ў сваты з Замчышча Міхей прыехаць зьбіраецца, а яна... у касамол, тата, пусьці... Я табе адаб'ю гэтую ахвоту. І каму, якому мужыку патрэбна жонка камуністка? Есьці, скажа, згатуй — а яна, нераўнуючы, як Агата Бельская, мужу свайму, — у мяне сёньня сход... Ёдзі, скажа, у поле бульбу садзіць, а яна яму, нераўнуючы, бы тая Агата, — на зьезд ехаць трэба... Лайдачка!.. Я табе... І тут важкая дзяга бацькінай папружкі глыбака ўелася ў стромкую постаць Гэлькіну...

— Татачка, ай-яй, што робіш! Ня бі, татачка! татачка, ня бі... — з лямантам галасіла Гэлька.

— Ці будзеш на сходы хадзіць, лайдач-

ка?..—і бацькіна папружка яшчэ ямчэй рэзнула па Гэльчынай сьпіне.

— Татачка, ня бі, пашкадуй, апамятайся, што робіш, шкада табе, ці што... што раз які ў тыдзень на сход я пайду... Ленку Ганцучышку—бацька пушчае, а ты...—забіўшыся ў куг пад абразамі, праз сьлёзы, што душылі Гэльчыну глотку, прабавала супярэчыць Гэлька.

— Што? ты зноў сваё... лайдачка... я табе...—і тут бацька, схапіўшы Гэльку за рукі, з адмаху адарваў з кута, пад дзьверы шпульнуў...

— Вон з хаты... лайдачка гэткая... вон... каб твае нагі ў маёй хаце ня было... ідзі да галадранцаў тваіх... Бацькінага хлеба ўжо есьці ня хочаш... абрыдаў, відаць... Каб твае нагі тут ня было!..

II

Гэлька апынулася выкінутай з роднае хаты... за дзьвярыма.

— Дзе дзецца? Ёсьці куды?—і ўспомніла яна тут, што бацька лупцаваў яе, з хаты выгнаў за тое, што папрасілася яна на сход ячэйкі схадзіць...

З заплаканымі вачыма Гэлька ў школу кінулася—на сход. Сход падыходзіў к канцу. Дзьверы адчыніла, ступіла праз парог, і... зьнянацку для ўсіх душу сваю рашчыніла з плачам:

— Бацька з хаты мяне выгнаў, на сход пра-

сілася, а ён... во...—і паказала яна сходу крывяныя рубцы на сьпіне сваёй, сукенку разадраную... і зноў сьлязьмі залілася... Старшыня сходу апавясьціў перапынак, распытваць пачалі...

А пасья перапынку сакратар ячэйкі слова ўзяў:

— Таварышы, бачыце вы ўчынак нашае цямноты, перад вамі стаіць ахвяра нясутрымнай бацькавай цёмнай волі... Покуль што мы гэта бачым на кожным кроку... А віной усяму зноў-ткі цямнота... някультурнасьць... І што з таго, каб Гэлька ў нас на сходзе пабывала, пытаюся, што з таго? Над тым, што ці горш гэта ці лепш, Гэлькін бацька не задумаўся. Ён ня хоча пра гэта ведаць... А віною цямнота. Мы, комсамольцы, павінны бучу падняць... Перад вамі ахвяра за тое, што не хацела яна жыць у такіх цяжкіх абставінах жыцьця, у якіх жыла яе матка, перад вамі ахвяра цемнаты нашай вёскі. А віною гэтаму ня бацька Гэлькі, не... ён толькі тупое аружжа спадчыны мінулага, спадчыны панскай паншчыны... панскага ўладарства...

У протоколе сходу ячэйкі запісана было:

— Прыняць належныя крокі, і кропка.

III

Была вясна. Сьнег ужо даўно стаяў,— траўка зелянец пачынала, бяроза лісьцікі жоўценькія пушчаць пачала, прасохла і зямліца, рунь шурпатая на гонях падымалася.

— Ня сумуй, Гэля, у комсамоле абаронцу ты заўсёды знойдзеш, вось пабачыш, усё як сьлед зробім! Пераначаваць пытаеш дзе? Да настаўніцы зараз сходзім, яна ў нас маладзец кабеціна, не такая, як бацька твой, яна зразумее цябе, у яе ня толькі пераначаваць зможаш, але і жыць нават, а ячэйка дапамагаць табе будзе, будзеш жыць, ня плач, ня бойся, Гэля!

Ноч акулала вёску. Толькі ў хаце настаўніцы газьнічка сьвяцілася. Гэта Гэля апавядала ёй пра ўсё, што здарылася сёньня з ёй...

А на дварэ—траўка зелянець пачынала, дрэвы ўбіраліся ў адзеньне з лісточкаў зялёных... Была веснавая пара...

IV

— Так і быць,—гутарыў сам з сабою Тодар—сакратар комсамольскай ячэйкі.—Проста скажу, прышоўшы: Гэлька—я цябе даўно кахаю, шкадую,—выходзь за мяне замуж. Жыць у згодзе будзем! А ці згодзіцца яна?—моў скажа: не, мне яшчэ рана замуж выходзіць, што тады? А, што будзе, тое і будзе!—і шпаркімі крокамі пагэцаў Тодар у хату, дзе жыла настаўніца, уяўляючы перад сабой постаць Гэльчыну.

Белакудрая Гэлька, з васільковымі вачыма, стройная, зграбная такая, румяная з твару, з мілавіднай усьмешкай вечна на губах, шустрая, гляне—бы сокал з высі. Такой была

Гэлька ў бацькі, такой і была яна цяпер, жывучы ў настаўніцы іхняй вёскі.

— Добры вечар, Гэля!—зьвярнуўся Тодар.— Як маемся? Як ты сябе тут адчуваеш?

— Добра, лепш нават, чымся ў бацькі!—весела Гэлька адказвала.

— Ну, а бацька як?—пытаўся Тодар.

— А мне якое дзела да яго! За свае рукі я заўсёды пражыць здолею, ды лаянкі чуць ня буду, рубцоў на сьпіне насіць ня буду!—адказвала.

— А ці чула ты, што бацька твой прасіць зьбіраецца цябе да хаты вярнуцца?—пытаўся, ужо седзячы побач на прызьбе, Тодар.

— А мне якое дзела! Хай сабе і зьбіраецца! Усё роўна не пайду зьдзекі цярэць над сабой.

— А можа ты дрэнна гэта зробіш, калі ня пойдзеш да бацькі?

— Ня дуры, ты мне брат, галавы, прыстаў, як смала—бацька, да бацькі... Не пайду і крышка. Мне і тут добра, комсамолкай хутка зацьвердзяць?

Доўга яны між сабой гутарылі, покуль да справы Тодар не давёў.

— Гэлечка, мілая, я даўно цябе кахаю, Гэля, дарагая Гэля, скажы ласкавае слова, што маўчыш, чаму адважыцца сказаць ня можаш... адкажы... дай згоду... Гэля, дарагая Гэля...

— А біць, як бацька мяне біў, ня будзеш?

— Комсамольцам нельга біцца, з комса-

молу за гэта навінаса папрсяць, комсамольцы-ж ня тое, што кулаччо гэтае... капусту летась нашую паламалі, у клюбе вокны каменьнямі павысаджвалі, на вячорках дзяўчат псуюць, як Анельку Зьмітрукову сапсавалі, што нават на той сьвет жыўцом палезла ў моладасьці... Гэта яны так робяць, а ня мы— комсамольцы!

— А да другіх дзяўчат заляцаць будзеш?

— Гэля, нашто пытаць, кахаю я цябе адну, ня пытайся...

— А комуністым калі будзеш?

І тут Тодар рапорт выклаў:

— На тым тыдні Райком зацьвярджае! Доўга 'шчэ не адважвалася згадзіцца Гэлька, а ўрэшце:

— Твая!..

.....
 Пеўні без перастанку кукурэчылі праз усю вёску, пачынала сьвітаць. З роем вясёлых думак Тодар да хаты ішоў.

— Значыць, жанюся на Гэльцы.

V

Бацька на вясельлі ня быў. Дый што там за вясельле было?.. Запісаліся ў сельсавеце, прышлі да дому, паскакалі праз адну ноч, а на заўтра гаспадарыць пачалі. Вось і па вясельлі, ня тое, што ў бывалыя часы, праз тры дні вясельле спраўлялі, з пасагам праз усю вёску на кufры маладую везлі, у царкве, як

сьлед, за руки поп вадзіў, заплочиш, бывала, на дыване стаіш, са свечкамі ў руках, дружкі вянцы над галовамі трымаюць...

— А мо' гэтак і ляпей?

— Хто-ж яго ведае...

VI

Брат Гэлькі, што ў арміі Чырвонай служыў, да хаты вярнуўся. А бацька пра ўсё і пачаў выкладаць, бы на талерку.

— Ці правільна гэта, што Гэлька са мною старым зрабіла, кінула, у касамолы пашла, без дазволу і благаславеньня бацькінага замуж за Тодара вышла...а?

— Правільна!—адказаў Андрэй.

— Ну што тут і рабіць,—аберуч за галаву Гэльчын бацька схапіўся.

— Памірыцца, у згодзе жыць, новы быт у жыцьцё праводзіць!—упарта настойваў Андрэй.

Мінула некалькі часу. Адноўчы прышлі Тодар і Гэлька да бацькі, прывіталіся, як быццам-бы і нічога ня было, і сказалі:

— Тата! мы запрашаем вас быць у нас сёньня ўвечары на хрысьцінах, але чырвоных!

Гэльчын бацька даў згоду.

ВЁСКА Ё ГОРАДЗЕ

I

Райкомаўскі цыркуляр аб камандыраваньні на курсы комсамольскага актыву ячэйкай быў атрыманы.

На другі дзень прыпаў якраз і сход ячэйкі. Вось і сход.

Цішыня. Сядзяць хлопцы густа на скамейках у клясе мясцовай школы.

Пытаньне 3: „аб камандыраваньні 2 сяброў на курсы комсамольскага актыву“.

А вось і пастанова:

„Ячэйка, лічачы, што актыўнасьць сваю ў комсамольскай працы выявілі Міхась і Мікола,—пастанаўляе камандыраваць іх на памянёныя ў гэтым пункце парадка дня курсы“.

Комсамольцы згадзіліся.

II

— Ну, Міхась, зьбірайся, едзем!—сказаў Мікола, цярэбячы патыліцу.

З ванэлачкамі за плячамі ўвашлі хлапцы ў станцыйны будынак.

Няпрыветліва сустрэў іх няўзрачны будынак станцыі.

Самавар, што стаяў у буфэце, абдаў іх сваім алавыным бляскам. Кінуліся ў вочы

кольцы кілбас ды поўбаханак пытлёванага хлеба...

Як памятка ад буфэту гэтае станцыі ў Міхасёвай кішэні апынулася пачка „Шуры-Муры“—затое грыўня ў буфэтчыка засталася...

— Дайце, калі ласка, білеты ў Віцебск,— адважна адчыкрыжыў наш Мікола.

Білеты ў руках. Ну, вось цяпер і ў вагон пара, і абцасы хлопцавых ботаў бойка забрынчэлі па асфальтавай пляцформе.

Але тут здарылася:

Хлопцы ў вагон, а кондуктар за полы Міхасёвага кажуха.

— Вы куды, таварыш?

— Як куды? У вагон, у Віцебск, вучыцца едзем,—зьдзіўлена высалапіўшы вочы, адказваюць хлопцы, ня бачачы за сабою віны.

— Вы мужчыны?

— Мужчыны, хлапцы, ці-ж ня бачыце?!?

— Дык злазьце ўраз-жа, тут жаночы вагон,—падымаючы свой уласьцівы голас, прабурчэў ахоўца законаў чыгункі.

І бяда ўся ў гэтым, што разумны касір даў ім білет у вагон № 5, а вагон № 5—для жанчын.

Селі хлопцы ў другі вагон, доўга з іхніх вуснаў усьмешка вырывалася, а часам і рогат.

— Ты, Мікола, мужчына?

— Мужчына! А касір за бабу палічыў; мабыць, з галавы яго бабы ня зыходзяць. Што

ні чалавек, то за бабу прымае, ха-ха-а-а! і—хлопцы качаліся са сьмеху.

Новы горад—новыя падзеі—мітусілася ў вочах кожнага з хлапцоў.

Ехалі по-начы. У вагоне поўна.

— Бы селядцы ў бочцы,—вырвалася міжвольна ў Міхася.

А калёсы цягніка аднатонна ляскаталі: ві-в-ві-іві-вісь-ві-ві-ві-ві-віць...

А віскі Міхася і Міколы пад тахт калёсам выстуквалі. Віцебск, Віцебск, Віцеб-ск-ск-к...

III

Цягнік прывёз новую струмень людзей у Віцебск зраньня. Каб хто адважыўся паглядзець на гэтае плывучае з аднастайных вагонаў у мікроскоп з гары, дык прыкмеціў-бы ён і Міхася з Міколам... Праз хвіліну хлопцы апынуліся ў будыніне (ня тое, што іхняя станцыя)—у Віцебскім вакзале. Насільшчыкі з вялізнымі нумарамі на грудзёх так і снуюць, цягаючы важкія ванзэлкі і кошыкі пасажыраў.

Тут-жа каля хлапцоў чалавек стаіць, гандляр, відаць, бо ў золатам апраўленых акуллярах, ды „бруха“ на пуды са тры—як разважыў Міхась. Ён, дык хоць і ў савецкіх абставінах жыве, хоць і мае пры сабе маленькі ванзэлак, але не нясе яго—на тое насільшчыкі, яны выцягнуць.., а я (разважае гандляр з брухам) прайдуся так, улегцы, я-ж грошы заплачу...

Насільшчык хоць і нёс яго ванзэлак, але таму, што меў права разважаць, разважаў так: буржуй, нэшман ты, сволач...

Хлопцы вышлі з вакзалу. Трамвай-бы чакаў іх, але яны ня селі ў яго, разважаючы:

— Пяшочкам, пяшочкам лепей! Дый капейка лішняя ў кішэні застанеца!

І пашлі хлопцы пяшочкам па вуліцы, а вуліца, што ад вакзалу ў горад вядзе, так і завецца—Вакзальная.

Глядзяць хлопцы, дый веры сваім вачом не даюць—народу, дык—ай-яй колькі; магазынаў, крам, крамак—дык не пералічыш!

— Ёрысы, сьлівачныя ірысы! пара на капейку, каму нада сьлівачныя ірысы!—прагудзела пад вушамі Міколы.

— Сапагі, бацінкі чышчу, галёшы чыню, шыку на рубль, бляску на два даю!—каму сапагі, бацінкі, карманы вычысьціць-пачысьціць,—седзячы ў браме, расьпінаўся малады 48 армянін.

— Яблыкі, ігрушы, сахарны шакалад, мядовы мармалад—дзёшава, танна!—выкрыквала іржавым голасам старая бабуля з зашмальцованымі рукавамі..

Хлопцы апынуліся ў новым, незразумелым для іх, пасья вёскі, сьвеце сьвеце незразумелым...

IV

У Віцебску на Канатнай вуліцы маецца шыльда:

М э т п р о м

Вісіць яна на браме, а як увойдзеш на двор, дык угледзіш соткі плугоў, малатарань, веялак, ды ай-яй чаго ты толькі ня ўгледзіш!

Гэта-ж самае ўгледзілі і нашыя Міхась ды Мікола, будучы на экскурсіі, у ліку ўжо слухачоў курсаў, якая наладжана была ня так то і даўно (калі яна наладжана была, гэта й ня цікава, усё роўна калі).

Паслухаем пра гэтую экскурсію на завод „Мэтпром“, які вырабляе мэталёвыя сельскагаспадарчыя прылады з вуснаў сакратара комсамольскай заводзкай ячэйкі:

— Завод наш адзін са значных на Беларусі. Працуе ў ім звыш тысячы рабочых, кожны заняты сваёй працай. Ну, возьмем хаця-б вінцік для плугу. Паглядзіш на яго—эт, глупства... а на справе—колькі ў ім самай разнастайнай працы!— Вінцік робіцца з жалеза, а жалеза выплаўляецца з руды, а значыць, у вінціку захоўваецца кавалак працы рудакопу, які дастаў руду з глыбіні зямлі; працаўніка, які перавёз яё на плавільны завод; майстра, які плавіць руду; рабочых, якія прывезьлі

жалеза на наш завод. Але гэта, зразумела, ня ўсё. Рудакоп дастае руду ня голымі рукамі, у яго маюцца арудзьдзі; у шахту (а, хлопцы, ведаеце, што гэта за шахта, не? дык раскажу: жалезная руда знаходзіцца глыбока пад зямлёю і перш, чымся яе дастаць, капаюць прабоіну глыбока ў зямлю, часам да соткі-другой сажняў, і там рудакопы кіркамі выламляюць руду, робячы лёхі пад зямлёю. Гэта прабоіна і завецца шахтай) рудакопа спускаюць пры помачы машыны, яе робяць новыя соткі рабочых. Акрамя гэтага, тыя працаўнікі, якія заняты дабываньнем руды і жалеза, самі хлеба не пякуць, ботаў ня шыюць, палатна на адзежу ня ткуць—для іх гэта робяць новыя соткі рабочых!

— Во дзе політычную эканомію разводзіць!—прабурчэў Міхась (недарма ён політшколу другой ступені скончыў, прыгадзілася!).

А той самы сакратар:

— Затым, калі жалеза прывязуць да нас у завод, яго складаюць вось тут у складзе; у мінулым годзе з запасаў зьбіліся—ледзь ня прыходзілася работу спыняць, затое сёння пра гэта клапаціцца ня прыходзіцца адны са складу жалеза выдаюць майстром: робяць вінцікі, другія—гайкі, трэція—чыгун плавяць вось у гэтай печцы, чацьвертыя—формы для адліўкі з чыгуну асобных часьцін плугу, альбо сячкальні ці малатарні строяць, пятыя—адліваюць, шостыя—вось у кузьні электрычным

молатам з сілаю да тысячы пудоў нарогі ку-
юць, сёмыя—машыны ці плугі з паасобных
часьцін складаюць у вадно цэлае, восьмыя—
фарбуюць, дзевятыя—пакуюць, дзесятыя—
на чыгунку адвозяць.

І ўжо з нашай крамы альбо ў коопэраты-
ве сяляне купляюць сельска-гаспадарчыя ма-
шыны гатовенькімі, чысьценькімі, бліскучымі.

— Вось бачыце, таварышы,—скончыў сваё
тлумачэньне сакратар,—якое шырокае суп-
рацоўніцтва існуе ў гарадзкіх рабочых, каб
даць селяніну і ў тэрмін, і добрую машыну
для апрацоўкі яго поля, чысьценькай, гато-
вай, на якой маецца штэмпэль нашага „Мэт-
прому“

Мікола і Міхась, ідучы да хаты бойка гу-
тарылі. Аб чым-жа?

— А ведаеш, Міхась! да чаго я дадумаўся,—
казаў Мікола, што, каб у вёсцы такое суп-
рацоўніцтва было,—мы-б гораду і ў тэрмін, і
добрага хлеба, быдла, сьвіней маглі-б даць.
Вядомая справа, кожны-б сваю вёў-бы, ад-
казваў перад другімі за яе...

— І што значыць, ты брат, політвучобай
ня цікавіўся! Пачытаў-бы ну ты, „Політшколу
комсамольца“!

— А, папраўдзе, і ня думаў я над гэтым
ніколі, покуль у горад не папаў, покуль ня
ўбачыў, не раскусіў гэтага жыцьця гарадскога
рабочага.

— А ці ўгледзіў ты, як цяжка дастаецца хлеб гарадзкому рабочаму? Вось, прыкладам, таму, што электрычным молатам нарогі для плугоў кую; казаў-жа—паветра гарачынёй у сорок градусаў бывае, іскаркі проста ў вочы з-пад молату бліскавіцаю лятуць,—бывае, што і выпальваюць вочы...

— Так, праўду, кажаш, Міхась,—сумленна адказаў Мікола. А ў вёсцы-ж гарадзкіх рабочых часта гультаямі клічуць.

Тымчасам хлапцы падышлі да курсаў і зьніклі за дзвярыма...

V

Станцыя Унеча.

Сакратару ячэйкі КСМ—Норту.

Ліст з такім адрасам быў атрыманы тав. Нортам ужо зусім нядаўна.

А ведаць трэба, што сакратар—па профэсіі шавец, таму, кальнуўшы шылам у ражок конвэрту, ён акуратненька ўскрыў яго.

Шэрая паперка ляжала ў ім.

І ўслух пачаў ён чытаць яе за варстатам, трымаючы на каленях недаклеены абцас. І пісалася ў паперцы той:

Здароў братка!

Абяцанае, як бачыш, споўніў, пішу табе ліст з Віцебску. Я і Міхась вучымся. Ты пра-

сіў апісаць табе горад Віцебск, дык я і пішу. У Віцебску больш за ўсё кінуліся ў вочы ўзгор'і ды рэчка Заходняя Дзьвіна з параходамі на ёй, якіх ты з роду ня бачыў, дый я ўпярышыню. Міхась дык веры ня мог даць, як гэ-та вакзал на вадзе плавае, вакзал гэты прыстаньню завецца, а параходы, бы цягнікі, пад званкі то прыходзяць, то адыходзяць. Берагі рэчкі высокія і крутыя: Жывем у абшчажыцьці Дому Селяніна. Бываюць дні, што працуем—раўняем поле пад аэродром, вучымся і працуем. Ходзім на экскурсіі—аглядаем заводы і фабрыкі; воць нядаўна былі на фабрыцы, дзе панчохі робяць. Я і ня сьніў, і ня бачыў ніколі, каб пяцьсот кабет сядзелі адна каля аднае дый хто ніці на шпулькі наматвае, хто панчохі тчэ на машынках, падрад стаячых на вялічэзных сталох, хто фарбуе ў розныя колеры пры помачы катлоў-барабанаў, хто цэлымі днямі стрыжэ і стрыжэ, хто пакуе тысячы панчохла. І куды ня сунешся, усюды пяюць—песьні вясёлыя, работніцкія. У часе экскурсіі нашай, дырэктар фабрыкі казаў нам, што гады са тры таму назад фабрыку за адсутнасьцю збыту меліся зачыніць, што работніцы, чакаючы лепшых дзён, працавалі цэлымі месяцамі дарма, што прадавалі апошнія хатнія рэчы, каб адна магла падтрымаць другую, і дачакаліся. Сёньня гэтая фабрыка не пасьпявае выконваць усе заказы; працуе на ёй звыш пяцьхсот работніц—усе

жанчыны, ёсьць і прыгожыя дзяўчаты, асабліва калі за працай і песьняй. Ну вось і ўсё. Пішы, як працуе нашая ячэйка.

Бывай здароў і працуй. Твой *Мікола*.

Норт прачытаў. Беражліва ўклаў назад у конверт.

— Хлопцам з ячэйкі пакажу,—заёрзалася ў галаве.

І ўзяўся за свой недароблены абцас...

СЕЛЬСАВЕТЧЫЦА ПАРАСКА

Парасцы Буханец каля сарака год.

Сённяя Параска працуе ў сельсавеце, зьяўляючыся старшынёю яго.

Шмаг гора ўбачыла за сваё жыццё Параска, але перажыла.

Сённяя для яе—новае жыццё, поўнае радасьці, жыццёвай заботы, і заботы ня толькі за свой, але і за дабрабыт сялянства ўсяго сельсавету, у якім працуе Параска.

Параска аддае ўвесь свой розум, усе свае сілы на карысьць другіх.

За гэта ёй—дзякуй ад працоўных, за гэта ёй—падзяка ад Савецкай улады.

Параска—вядомы чалавек усяму сельсавету, усяму раёну.

Спляталася жыццё Параскі—нібы павуціна.

Вось паслухайце пра яго, даведайцеся аб ім.

I

Параска—дачка беларускіх палеткаў, гаёў, імшыстых балот.

Яна—дачка беднага селяніна вёскі Пчаліны.

Бацька яе, Якім Буханец, памёр, калі ёй было ўсяго шаснаццаць год.

Матка памерла раней.

Дый пасья сьмерці бацькі яна была гаспадыняй у хаце, даглядаючы трох, меншых за яе, дзяцей Якіма.

Ня бачыла Параска сьвету, вечна праца ў хаце ля печкі, пры калысцы, нячучы малых дзяцей.

І расла яна горам апранутая, сумная, гарапашная.

І, ня гледзячы на працу і нуду ў жыцьці, нібы прыгожы васілёк, з усіх бакоў агорнуты калосьсямі збожжа на вузенькай гоні Якіма Буханца, вырасла Параска прыгожай, статнай дзяўчынай.

Румяная, белакурая, вочкі з блакітным адлівам, такая зграбненькая, бы ластаўка, вечна з песьняю на вуснах—такою была Параска ў моладасьці, будучы дзяўчынкай...

Астаўшыся без бацькоў, у такім маладым узросьце, з малымі дзяцьмі, ня ведала, што і рабіць Параска.

Пакуль у клеці было леташняе збожжа, не бедавала яна. Так прашло месяцы з чатыры, але выхаду шукаць было трэба.

І ёй на помач прышлі яе дзядзькі, сасватаўшы яе за сына аднаго заможнага селяніна, маючага дзесяцін з дваццаць зямлі, якому патрэбна была ў хату працаўніца.

Ці спадабаўся Парасцы тады яе муж, ці не—няведама.

Аднак, праз тыдні тры вясельле адбылося, і Параска з малодшым за яе братам Янкай,

пашла жыць на гаспадарку свайго мужа, Ігната Баханко, а гаспадарку Якіма Буханца падзялілі між сабой яго браты, дзядзькі Параскі, узяўшы пад сваю апеку да сябе двух меншых дзяцей Якіма—пяцёхгадовага Антося і трохгадовую Марысю.

Выхад быў знойдзены...

II

Дваццаць год пражыла Параска са сваім мужам Ігнатам, дваццаць год насіла яна прозьвішча—Баханко, дваццаць год працавала ў гаспадарцы.

Гэтыя дваццаць год выматалі з яе ўсе сілы, усё здароўе. З маладой, прыгожай дзяўчыны нічога не засталася, акрамя ласкавага погляду блакітных, вялікіх, запалых у ямачкі вачэй.

У першыя гады жыцця з Ігнатам жылося ім нішто—добра. Хоць працавалі зранку да позьняга вечару.

Але падрасьлі малодшыя браты Ігната, ажаніліся, вось і прышлося дзяліць зямлю.

Падзялілі.

На Ігнатаву долю прыпала пяць дзесяцін зямлі і пуны.

І прышлося з пуні будаваць хату.

Ледзь-ледзь, але пабудавалі.

І тут ужо пачынаецца іншае жыццё для Параскі.

Муж яе—Ігнат—гультай, і яна адна з малымі дзеткамі вяла гаспадарку.

І хатнюю работу трэба справіць, і на поле пасьпець, і дзяцей дагледзіць—усё чыста ляжала на плячоў нашае Параскі.

Працавала—бы вол.

І адкуль толькі сілы браліся—нямаведама!

Працуе Параска з дзяццмі, паедзе Ігнат у горад—збжжа ці дровы прадаць ды газы альбо солі купіць, а якраз наадварот—дровы, дык прадасьць, а сам п'яны прыедзе.

Зальецца сьлязьмі Параска, высушыць хвартухом вочы ды зноў за працу: само ня зробіцца...

Уся вёска ведала пра такое жыцьцё, але вялікая бяда,—якое дзела цэлай вёсцы да Параскі...

.....

Надыходзіў сёмы год Рэволюцыі Кастрычніка.

Параска, навучаная горам, працай, зжылася з Савецкай уладай, параднілася.

І чаму-ж не парадніцца?

Савецкая ўлада—улада самых рабочых і сялян; я сялянка—значыць, я і ўлада—вось вывад, зроблены Параскай майму таварышу.

Зьмянілася было крыху за шэсьць год рэволюцыі жыцьцё Параскі.

Дзеці падрасьлі, старшаму пятнаццаць лічылася, зямлі 'шчэ з дзесяцінкі са тры атры-малі, гаспадарку на ногі паставілі, Ігнат піць перастаў, але затое гультаём тым самым і

астаўся; куды ні павярні—усё адна Параска. Жыцьцё навучыла яе быць грамадзяннайцай.

Ведала, што аднэй цяжка справіцца ў гаспадарцы—сябром камітэту ўзаемадапамогі была, а праз гэта дапамагаў ён ёй. У коопэрацыю записалася—куды прадавала сваю тканіну і ніткі; чаго ня ведае—у сельсавет за радаю ідзе.

І ўсюды ёй дапамагалі, бо ведалі, што яна адна, прытым кабета.

III

Прышлі выбары.

У часе выбараў беднякі выдзьвінулі ў сельсавет Параску, ужо як адну з актыўных грамадзянскіх працаўніц, бо да выбараў яна была старшынёю Сялянскага Камітэту ўзаемадапамогі.

Кандыдатура прашла аднагалосна.

Пасьля выбараў ідуць Ёгнат з Параскай да хаты. Надзьмуў нос Ёгнат.

Сёненья ён злосны.

— Параску выбралі ў сельсавет,—разважае Ёгнат,—працаваць ёй у Сельсавеце, а мне, значыць, заместа Параскі ў поле прыдзецца ісьці, дурань я, ці што?

Прышлі ў хату.

Вось тут і наваліўся Ёгнат на Параску.

— Выбралі, выбралі, падумаеш, ня пушчу нікуды, у хаце працаваць павінна.

Параска перш адказвала:

— Раз выбралі, значыць і працаваць трэба! Ты-ж, Ігналька, у хаце чаму нічога ня робіш! Я і ў полі цэлы век, і дзяцей даглядаю, і тку, а ты толькі і ведаеш, што на печцы спаць ды да суседзяў хадзіць самагонку з надтайку смактаць!

Ня ўзьлюбіў праўды Ігнат.

Зьбіў на чорнае яблыка Параску.

Ды пад канец бойкі:

— Ня трэба мне такую жонку, к ліху яе, я такую вазьму, што працаваць на мяне будзе. Непатрэбна ты цяпер мне. Калі будзеш працаваць у Сельсавеце—развод павінен буду ўзяць з табой. Ідзі на ўсе чатыры бакі. Ня трэба такая!

Залілася сьлязьмі Параска, плакала доўга, выліла ў сьлязах усё сваё гора, гора прыгнечанай гультаём мужам кабеты.

Нарэшце парашыла:

— Раз развод, дык развод, усё роўна за Ігнатам абрыдла жыцьцё, хоць у магілку жыўцом лезь... аднак, што яна будзе рабіць далей,—разважала яна—па разводу? Дзе прытуліцца? Як быць з дзяцьмі? Дзе іх пакінуць? Куды самой ісьці?..

IV

Чуць устаў раніцой Ігнат, зноў тое самае.

— Ідзем браць развод, дый толькі!

— Нічога ня зробіш! Раз развод хочаш,

ідзем браць развод! Паглядзім!—супакоіўшыся крыху, адказала Параска.

Пашлі!

Развод узялі ў той-жа дзень.

Пасьля разводу Параска атрымала зноў сваё прозьвішча—Буханец.

Ішлі да дому моўчкі.

Недажатае гоня пацягнула да сябе Параску, яна пашла канчаць яе,—Ігнат-жа пашоў да суседзяў...

Вечарэла. Прышла Параска да хаты. Тыц у дзьверы, а яны на зашчэпцы.

Зноў залілася сьлязьмі Параска.

А Ігнат п'яны праз акно:

— Ідзі, куды хочаш. Ты мне ня жонка.

Так і ня пусьціў.

По-начы кінулася Параска пяхотай у Раённы Выканаўчы Камітэт.

Шмат ісьці прышлося... вёрст з дваццаць.

Але да раніцы прышла.

Там, у Райвыканкоме, далі ёй раду падаць заяву аб выдзеле з гаспадаркі Ігната, на які яна атрымала права сваёй дваццаці гадовай працай.

Заяву падала.

Доўга чакаць ня прышлося. Па пастанове Раённай Зямельнай Камісіі яна па суду атрымала выдзел—чатыры дзесяціны зямлі.

V

Вас мо' цікавіць, як жыве Параска цяпер?
Дык вось слухайце—з яе ўласных слоў:

— Жыву я цяпер з сынам-комсамольцам,
якому ўжо семнаццаць год.

Цяжка прыходзілася пасьяля разводу.

Жыла ў настаўніка нашае вёскі. Добры
чалавек, прытуліў мяне.

На старасьці гадоў грамаце вучыў. За поў-
года пісаць і чытаць навучылася.

На выдзеленай зямлі хату пабудавала, ле-
су Камітэт Узаемадапамогі даў.

Гора навучыла мяне жыць. Цяпер я на
справе ўбачыла, што толькі Савецкая ўлада
апякуецца над працоўнымі, не дае ім загінуць.

Вы пытаецеся пра Іgnата?

П'яніца быў, п'яніцай і застаўся—з дзеў-
кай з суседняе вёскі жыве,—цяпер шкадуе,
што разышоўся.

А я цяпер старшыня сельсавету, сябра Рай-
выканкому.

А праўду казаць—баяцца самагоншчыкі
мяне,—дзе ні даведаюся, усё роўна накрыву.

З беднякамі і сераднякамі жыву душа ў
душу. А іх у нас большасьць.

Стала грамаднай—сьвет другі адчыніўся.
Кніжкі чытаю, у газэту пішу.

Комсамольскую ячэйку ў нас, у вёсцы, з
сакратаром сельсавету арганізавала, з жанчы-
намі сходы праводжу.

Наладзіла так, што настаўнік для сялян газэту чытае.

Хату-чытальню адчынілі.

— А, цётка, комуністка, ці не?—пытаецца мой таварыш.

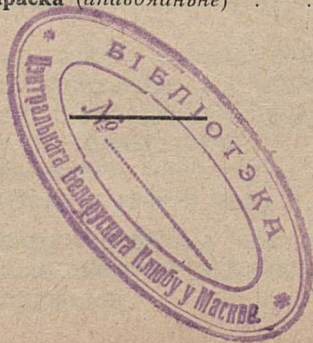
— Пытаецца ці я комуністка? Покуль што—не, але на сходы ў ячэйку хаджу. Некаторыя з сялян сьмяюцца, што я, старая, комуністкай хачу стаць, а мне—што? Я ведаю, што трэба, каб усе сяляне—беднякі і рабочыя комуністамі былі, тады шпарчэй мы новае жыцьцё пабудавым!—весела адказвала Параска Буханец.

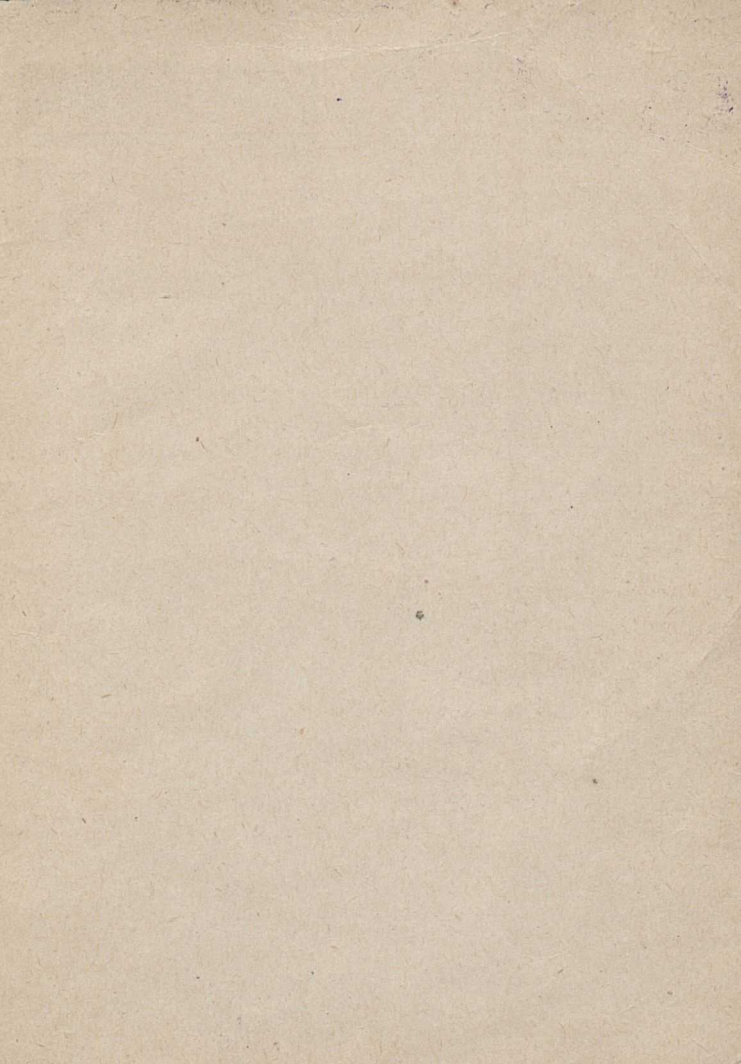
Бел.
ДА

Бел. аддзел
1994 г.

З Ь М Е С Т

	Стар.
Гіерогліфы Яэля (легенда)	3
Пяты год (разважаньні і абразкі)	8
Бяда (абразок)	19
* * *	24
Ліпнёвыя дні (успаміны)	25
Легенда	31
Прузына—Левінка (малюнак)	35
„Лайдачка“ (апавяданьне)	38
Вёска ў горадзе (абразкі)	45
Сельсаветчыца Параска (апавяданьне)	55







Цана 20 кап.

бел.
Л.



80000002768825

